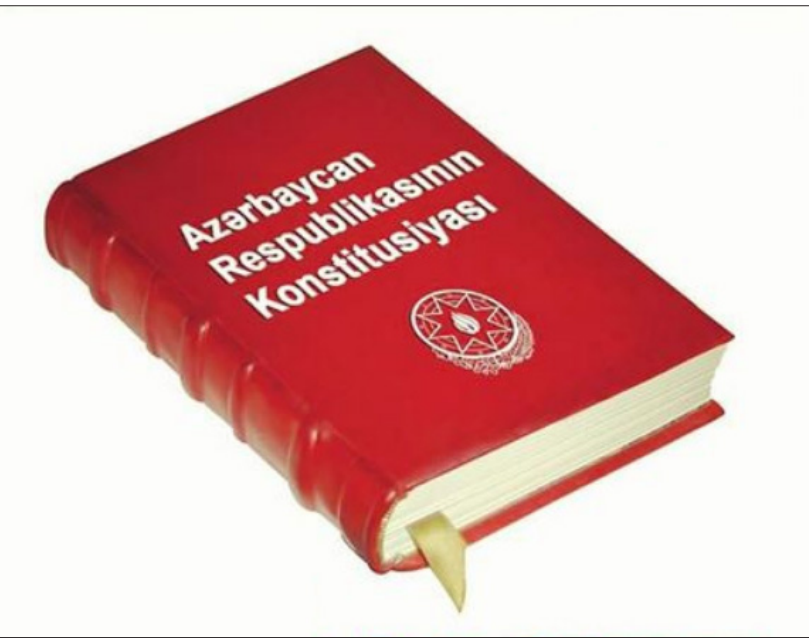

Konstitusiyamız Azərbaycanın daha dinamik və davamlı inkişafına xidmət edir

□ **Həyatımızın bütün sahələrini tənzimləyən Konstitusiyamızın qəbul edilməsindən 22 il ötür. Ötən müddət ərzində böyük inkişaf yolu keçmiş Azərbaycanın nüfuzlu ölkə statusu qazanmasında əvəzolunmaz rol oynayan Əsas Qanunumuz özündə demokratik, hüquqi və dünyəvi dəyərləri əks etdirməklə yanaşı, müasir dövrün çağırışlarına tam cavab verir. Müəllifi ulu öndər Heydər Əliyev olan Konstitusiyamızın dövlət-vətəndaş həmrəyliyinə yüksək səviyyəsinin təmin olunmasında oynadığı böyük rolun bundan sonra da davam edəcəyi və hüquqi dövlət quruculuğu prosesinə öz mütərəqqi təsirini göstərəcəyi şübhə doğurmur.**

Müstəqil Azərbaycanın hüquqi dövlət quruculuğu prosesinə qədəm qoymasında 1995-ci il noyabrın 12-də ilk demokratik Konstitusiyamızın qəbul edilməsinin müstəsna rol oynaması danılmaz faktır. Ümum-millî lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və müəllifliyi ilə hazırlanmış ilk Konstitusiyamız dünyanın mütərəqqi əsas qanunlarından biri olmaqla yanaşı, dövlətçilik tariximizdə yeni mərhələnin başlanmasına da güclü təkan vermişdir. Bundan başqa, yeni Konstitusiyamızın qəbul edilməsi Azərbaycanın ictimai - siyasi həyatında dinamik inkişafa şərait yaratmış və qanunvericilik tariximizdə özünəməxsus iz qoymuşdur.

Ümumiyyətlə, 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Konstitusiyaya qəbul etməyin mümkün olmadığı məlumdur. Bununla belə, Şərqi ilk demoktarik dövləti kimi tarixə düşmüş AXC fəaliyyət göstərdiyi müddətdə Konstitusiyaya xarakter daşıyan bir neçə hüquqi akt və qərarlar qəbul etmişdi. İlk hüquqi sənəd Konstitusiyaya aktı statusuna malik olan İstiqlal Bəyannaməsi (Misaqi-Millî) olmuşdu. Bu hüquqi

(həm də siyasi) sənəddə müstəqil Azərbaycan dövlətinin yarandığı (xalq cümhuriyyəti formasında) bəyan olunmuş, onun hakimiyyətinin şamil edildiyi ərazinin hüdudları müəyyənləşdirilmiş, həmçinin dövlətin əsas fəaliyyət prinsipləri öz əksini tapmışdı. Tarixçilər həmin dövrdə qəbul edilmiş akt və qərarları müəyyən qədər Konstitusiyaya quruculuğunun başlanğıcı kimi qiymətləndirirlər. Qeyd etmək yerinə düşər ki, sovetlər dövründə qəbul edilmiş konstitusiyalar hakim kommunist ideologiyasının ruhuna uyğun hazırlanmış, mahiyyət etibarilə müstəqil dövlətçilik və suveren xalq anlayışlarına zidd formal sənədlər toplusu kimi yadda qalmışdı. Yalnız 18 oktyabr 1991-ci ildə öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan xalqı milli Konstitusiyasını qəbul etmək imkanı qazandı.

Təbii ki, referendum yolu ilə ilk Konstitusiyamızın qəbul edilməsi Azərbaycan tarixində ən parlaq səhifələrdən biridir. Hüquq-mühafizə sistemində islahatları tənzimləyən, onların normal fəaliyyətini təmin edən çoxsaylı sənədlər toplusu məhz

ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında hazırlanmışdır.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Azərbaycan SSR-in 1978-ci il aprel 21-də qəbul edilmiş son Konstitusiyası keçmiş SSRİ Konstitusiyasına uyğunlaşdırılmış olsa da, respublikanın dövlət dili məsələsində müəyyən özünəməxsusluğa malik olmuşdu. 12 noyabr 1995-ci ildə ümumxalq referendumu əsasında qəbul edilmiş Əsas Qanunumuz isə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra ilk Konstitusiyaya kimi tarixə düşdü. Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra yeni Konstitusiyaya layihəsi üzərində ciddi iş aparılmışdı. 1994-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin sədrliyi ilə Konstitusiyaya komissiyası fəaliyyətə başlamışdı. Əsas Qanunun baza müddəaları, daha sonra isə onun layihə mətni ictimai müzakirəyə çıxarılmışdı. Bir neçə ay ərzində mətbuatda bu mövzuda diskussiyalar getmiş, ayrı-ayrı məsələlər, o cümlədən, Konstitusiyada dövlət dilinin adının (Azərbaycan dili) necə təsbit olunması ilə bağlı geniş mütəxəssis auditoriyasının iştirakı ilə toplantılar keçirilmişdi. Son olaraq referendum öncəsi bir daha toplanan Konstitusiyaya komissiyası layihənin yekun variantını razılaşdıraraq, onu referenduma çıxarmışdı. 1995-ci il noyabrın 12-də keçirilmiş ümumxalq referendumu nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyası qəbul olunmuşdu.

Əlbəttə, Konstitusiyamızın qəbul edilməsilə iş yekunlaşmırdı, Əsas Qanunda təsbit olunmuş müddəaları reallıqda təmin etmək lazım idi. Bu baxımdan, 1995-ci ilin 12 noyabrından sonrakı dövrə nəzər salsaq, görürük ki, bu istiqamətdə geniş hüquqi islahatlar həyata keçirilmişdi. Belə ki, 1996-1997-ci illərdə Azərbaycan insan hüquq və azadlıqlarının, demokratik təsisatların inkişafının təminatı ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuşdu. 1998-ci il fevralın 10-da Azərbaycanda ölüm hökmünün icrası ləğv edilmişdir.

Azərbaycan Müstəqil Dövlətlər Birliyi məkanında və müsəlman dünyasında bu tarixi qərarı qəbul edən ilk dövlət kimi adını tarixə yazdırmışdı. 12 fəsil, 158 maddədən ibarət olan bu

Əsas Qanunun 48 maddəsinin insan hüquqlarına və onun gerçəkləşməsi təminatlarına həsr edilməsi Azərbaycan rəhbərliyinin fundamental insan hüquqlarına verdiyi önəmi təsdiqləmişdi. Əsas Qanunun bir sıra maddələrində müstəqil respublikamızda insan hüquq və azadlıqlarına ali dəyər verilməsi, onların tanınması və müdafiəsində dövlətin vəzifəsi və digər məsələlər hüquqi həllini tapmışdır.

Ümumiyyətlə, böyük dövlət xadimi Heydər Əliyev yeni Konstitusiyamızın mükəmməl sənəd kimi hazırlanmasını əhəmiyyətini belə açıqlamışdı: “Biz elə bir layihə hazırlamalı və nəhayət, elə bir Konstitusiyaya qəbul etməliyik ki, o, müstəqil Azərbaycan Respublikasının demokratik prinsiplər əsasında uzun müddət sabit yaşamasını təmin edən Əsas Qanun, tarixi sənəd olsun”. Bundan sonra Konstitusiyaya layihəsi üzərində aparılan gərgin və məhsuldar iş nəticəsində, beynəlxalq prinsiplərə cavab verən, bazar iqtisadiyyatına hər vasitə ilə rəvac verən, demokratik və eyni zamanda, dünyəvi dəyərləri özündə əks etdirən Konstitusiyaya layihəsi hazırlanmışdı.

Aydındır ki, ictimai həyatın müxtəlif sahələrində özünü göstərən yeniliklər təkmilləşməni və müasirləşməni obyektiv zərurət kimi ortaya çıxarır və bu amil Konstitusiyada bir sıra əlavə və dəyişikliklərin edilməsinə tələbat yaradır. Bu baxımdan, Azərbaycan Konstitusiyasına 2002-ci il avqustun 24-də və 2009-cu il martın 18-də, son olaraq 2016-cı il sentyabrın 26-da ümumxalq referendumlarının əsasında edilmiş bir sıra əlavə və dəyişikliklər cəmiyyətin sosial sifarişindən, ictimai münasibətlər sisteminin xarakterindən irəli gəlirdi. 24 avqust 2002-ci ildə keçirilmiş referendum nəticəsində Konstitusiyaya edilmiş əlavə və dəyişikliklər mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş və məhkəmənin fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymasına səbəb olmuşdur.

Dəyişikliklərin nəticəsi olaraq bu gün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi geniş səlahiyyətlər dairəsinə malik konstitusiyaya nəzarəti orqanıdır. Nəzarətin yurisdiksiyasına normativ-hüquqi aktla-

rın geniş spektri daxildir. Bu isə bütün qanunvericilik sisteminə konstitusiyaya nəzarətini həyata keçirmək, Konstitusiyaya və qanun normalarının tafsiri vasitəsilə hüququn inkişafı və tətbiqi təcrübəsinin istiqamətləndirilməsi kimi əhəmiyyətli səlahiyyətlər deməkdir. İslahatlardan sonra Konstitusiyaya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququna malik subyektlərin dairəsi də əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilmiş, Azərbaycanda ilk dəfə olaraq konstitusiyaya şikayəti institutunun tətbiqinə başlanılmış, eləcə də ombudsmana və məhkəmələrə Konstitusiyaya Məhkəməsinə bilavasitə müraciət etmək imkanları verilmişdir.

2009-cu il martın 18-də həyata keçirilən referendum zamanı isə ölkə Konstitusiyasının 29 maddəsinə 11 dəyişiklik və 39 əlavə edilmişdi. Əsas Qanuna edilən bu əlavə və dəyişikliklər ölkəmizdə demokratiyanın sürətli inkişafından irəli gəlməklə respublikamızın mötəbər beynəlxalq təşkilatlara tamhüquqlu üzv kimi qəbul edilməsi və ölkəmizin bu qurumlar qarşısında götürdüyü öhdəliklərlə, həmçinin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının daha etibarlı qorunması ilə bağlı olmuşdu. 18 mart referendumunun nəticəsi olaraq, Azərbaycan Konstitusiyasına edilmiş əlavə və dəyişikliklər mahiyyətə dövlətin hüquqi əsaslarının möhkəmləndirilməsinə, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının hüquqi təminatı məsələlərinin dəqiqləşdirilməsinə, habelə onların hüquqi çərçivəsinin, əhatə dairəsinin, hüdudlarının müəyyənləşdirilməsinə, ali hakimiyyət orqanlarının səlahiyyətlərinin konkretləşdirilərək məsuliyyətinin artırılmasına, yerli özünüidarəetmə qurumlarının məsuliyyəti prinsiplərinin təsbit olunmasına yönəlmişdi. Ümumilikdə qeyd olunanlar bir daha təsdiqləyir ki, ölkə Konstitusiyasına edilmiş əlavə və dəyişikliklər məhz ölkə vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının genişləndirilməsinə, qanuni mənafeələrinin səmərəli təminatına xidmət etmişdi. Konstitusiyaya islahatları həm də dövlətimizin insan və vətəndaş amilinə böyük həssaslıqla yanaşdığını, yüksək dəyər verdiyini bir daha təsdiqləyir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq aləmlə münasibətlərinin güclənməsi və hüquqi-siyasi sahələrdə əhəmiyyətli dəyişikliklərin baş verməsi Konstitusiyamızın özünün də təkmilləşdirilməsini aktual məsələyə çevirmişdi. Bu və digər dəyişikliklər cəmiyyətin inkişafında doğan, Konstitusiyamızın, qanunların, bütövlükdə, hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsinə, demokratikləşdirmə proseslərinin dərinləşdirilməsinə və insan hüquqlarının daha səmərəli müdafiəsinə xidmət etmiş, Əsas Qanunun çox mühüm əhəmiyyətə malik yeni müddəalarla zənginləşməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycanda daxili sabitliyin, əmin-amanlığın olması və gələcəkdə də onun qorunub saxlanılması baxımından son əlavə və dəyişikliklərin də çox böyük əhəmiyyəti olduğunu da vurğulamaq zəruridir. Ən əsası, Konstitusiyaya edilmiş son əlavə və dəyişikliklərin vətəndaş azadlıqlarını və demokratiyanın müdafiəsini gücləndirməsi və bu, islahatların yeni mərhələsində ölkədə fərqli institutların sabit və dinamik inkişafını təmin etməsi baxımından da əhəmiyyəti olduqca böyükdür.

Məlumdur ki, cəmiyyət həyatındakı yeniliklərin mütərəqqi xarakteri dövlət idarəçiliyi mexanizminin səmərəli fəaliyyətinə yol açmaqla yanaşı, ictimai münasibətləri tənzimləyən qanunların müasirləşdirilməsinə əlavə sosial-mənəvi tələbatı da qabarıq şəkildə üzə çıxarır. Dövlətlə vətəndaş arasında münasibətlərin çərçivələrini müəyyən edən hər bir qanunun, normativ-hüquqi aktın cəmiyyət həyatındakı əsaslı keyfiyyət dəyişikliklərini, iqtisadi-siyasi və hüquqi yenilikləri özündə ehtiva etməsi isə ilk növbədə vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu baxımından vacibdir. Demokratik inkişaf yolunu prioritet seçmiş Azərbaycanda dövlətin siyasi-hüquqi sisteminin xarakteri, ilk növbədə, milli Konstitusiyamızın ümumbəşəri dəyərlərə maksimum səviyyədə cavab verməsi ilə şərtlənir. Konstitusiyamızın beynəlxalq hüquq prinsiplərinə sۆykənməsi, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına səmərəli təminat mexanizmləri formalaşdırması paralel olaraq siyasi

hakimiyyətin ictimai münasibətləri tənzimləyən mütərəqqi qanunlar və digər normativ-hüquqi aktlar əsasında demokratik idarəetməsinə də etibarlı təminat yaradır. Respublikamızda hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına doğru uzanan mürəkkəb prosesin məhz 1995-ci il 12 noyabr tarixində ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş ilk milli Konstitusiyaya əsaslandığını xüsusi vurğulamağa ehtiyac yoxdur.

Bir sözlə, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərliyi dövründə respublikamız bir sıra inkişaf etmiş dövlətlərin onilliklər boyu keçdiyi inkişaf mərhələlərini sürətlə geridə qoymuş, ümumi daxili məhsulun sürətli artımı, cəmiyyətdə orta təbəqənin mövqelərinin möhkəmlənməsi, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi mexanizmlərinin daha da təkmilləşdirilməsinə, habelə müasirləşdirilməsinə xidmət edən məhkəmə-hüquq, ədliyyə islahatlarının keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoyması, ən başlıcası, siyasi-hüquqi və iqtisadi islahatların əlaqəli şəkildə, biri-birindən təcrid edilmədən həyata keçirilməsi Konstitusiyaya islahatının hansı səbəblərlə şərtləndiyini bir daha əyani şəkildə göstərir.

Bununla yanaşı, dünya dövlətlərinin təcrübəsi sübut edir ki, konstitusiyada edilən dəyişikliklər, bir qayda olaraq, ölkənin sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi reallıqlarından və gələcək davamlı inkişaf perspektivlərindən irəli gəlir. Cəmiyyətdə davamlı olaraq baş verən siyasi, iqtisadi, mədəni xarakterli yeniləşmə fonunda ölkənin qarşısında duran müxtəlif xarakterli vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün, təbii ki, dövlət orqanlarının səmərəli fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi baza təkmilləşdirilir.

Azərbaycan Respublikasının sabit və davamlı inkişafı, təhlükəsizliyinin tam təminatı kimi güclü prezidentlik institutu, insan hüquqlarının səmərəli qorunması, sosial ədalət və digər həyatı əhəmiyyətli məsələlər Konstitusiyamızın əsas dəyərləridir və milli maraqlarımızın yüksək səviyyədə təmin olunmasına zəmanət verir.

Səbuhi MƏMMƏDOV,
“Xalq qəzeti”